

Risto Stojanovič

Prispevek k vprašanju odpeljanih (»odvlečenih«) in izginulih oseb na Koroškem maja 1945

Prispevek je eno izmed poglavij iz doktorske disertacije »Razmah narodnoosvobodilnega gibanja na Koroškem v letih 1944–1945«. Tudi to poglavje je bilo pripravljeno na osnovi ustreznih primarnih in sekundarnih virov (npr. domači in tuji časopisi, pričevanja na terenu, predvsem na območju Leš pri Prevaljah), ki so mi bili na voljo, ter na osnovi domače in tuje literature. Od primarnih arhivskih virov sem predelal predvsem dokumente arhivskih fondov oz. zbirk nekdanjega Republiškega sekretariata za notranje zadeve v Ljubljani (ARSNZ, sedaj AMNZ) in Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani (AINV), kar je ustrezno navedeno v opombah. Ob tem pripominjam, da sem glede tovrstnega gradiva poizvedoval tudi v arhivih Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani, Koroškega pokrajinskega muzeja v Slovenj Gradcu, Zveznega sekretariata za zunanje zadeve bivše SFRJ v Beogradu, Zveze koroških partizanov v Celovcu in v Dokumentacijskem arhivu avstrijskega odporniškega gibanja na Dunaju (Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes). Toda odgovor je bil, da tega arhivskega gradiva sploh nimajo.

Posebej poudarjam naslednje: omenjena problematika je za objektivno prikazovanje zelo zahtevna in po človeški plati zelo občutljiva. Tedanja situacija na Koroškem je zaradi večletnega hudega terorja nemškega nacizma nad zavednimi koroškimi Slovenci vendarle terjala določene protiukrepe, z današnjega gledanja oz. ocenjevanja sprejemljive ali nesprejemljive, ki pa so jih po takratni subordinaciji izvajali predvsem vojaški organi slovenskih enot NOV oz. Jugoslovanske armade (JA). O tem vprašanju je sicer bilo že precej napisanega, jaz sem ga skušal le analitično-sintetično dodatno osvetliti, z upanjem, da bo tudi to vprašanje v prihodnosti v celoti raziskano.

Ob tej priložnosti se zahvaljujem vsem, ki so mi pri raziskovanju tega vprašanja kakorkoli pomagali, predvsem mentorju doktorske disertacije prof. dr. Tonetu Ferencu in somentorju prof. dr. Milanu Ževartu.

Na Koroškem v Avstriji se je po prihodu slovenskih enot NOV oz. JA od 8.5. do 21.5.1945 pojavilo tudi vprašanje ukrepov do tistih nacistov, nacistično usmerjenih Nemcev, slovenskih »nemškutarjev«, pripadnikov NSDAP in drugih nacističnih organizacij na Koroškem, ki so v času v letih 1938, predvsem pa od leta 1941 do 1945, izvajali raznarodovalno politiko (izganjali slovenske družine, odvezemali Slovincem imovino itd.) proti zavednim Slovincem na Koroškem, imeli odklonilen odnos do protinacističnega boja koroških Slovencev ter sodelovali pri ovadbah partizanov in aktivistov OF, pri usmrčitvah itd.¹

Ko so enote NOV in POS (npr. Koroški odred) osvobajale oz. zasedale Koroško v Avstriji, »predvsem od aprila 1945, so imele tudi 'očiščevalne' akcije na terenu, in sicer: izoliranje nekaterih nacističnih privržencev na zasedenih območjih, ugotavljanje (predvsem varnostni organi) odnosa posameznikov do nacizma, do partizanov, aktivistov OF, njihovih svojcev itd.«² Hkrati so bila opravljena nekatera zasliševanja nacističnih privržencev (članov NSDAP), predvsem zaradi vohunjenja

¹ Več o nacistični raznarodovalni politiki glej v delih dr. Toneta Ferenca, Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji 1941–1945, Maribor 1968; isti, Quellen zur nationalsozialistischen Entnationalisierungspolitik in Slowenien 1941–1945 (Viri o nacistični raznarodovalni politiki v Sloveniji 1941–1945), Maribor 1980. Novejši knjigi o koroških Slovincih med 2. svet. vojno: Bogdan Žolnir – Mile Pavlin, Protifašistični odpor : Koroška – od začetkov vstaje do konca leta 1943, Celovec-Ljubljana 1994; Narodu in državi sovražni : Pregon koroških Slovencev 1942, Celovec/Klagenfurt 1992. Posebej o maju 1945: Franci Strle, Veliki finale na Koroškem, Ljubljana 1976.

² Mitja Ribičič-Ciril, ustna izjava z dne 29.3.1990.

proti borcem Koroškega odreda, oviranja partizanskih kurirskih zvez itd. Tako so pooblašчени predstavniki Koroškega odreda in predstavniki PO OF 14.4.1945 zaslišali ljudi iz Slovenjega Plajberka, Podna in Podljubelja. Po zaslišanju je bil usmrčen le en nacistični privrženec.³

Od druge polovice aprila 1945 pa do zasedbe oz. osvoboditve Celovca (8.5.) torej ni bilo posebnih obsodb oz. usmritev nacističnih privrženecv. Ob zasedbi oz. osvoboditvi Koroške (po enotah NOV oz. JA) so bili narejeni ali dopolnjeni sezname članov NSDAP, tistih, ki so služili »esesovcem«, sodelavcev gestapa, »zagrizenih hitlerjancev«, slovenskih »nemškutarjev« in tistih, ki so sodelovali pri izganjanju zavednih Slovencev iz Koroške od aprila 1942.

Po seznamih, ki pa zajemajo samo del Koroške, je bilo število teh (z nacizmom in protimanjšinskim delovanjem obremenjenih) oseb v posameznih krajih in njihovi okolici tako: Železna Kapla 146, Beljak 10, Celovec 20, Bistrica v Rožu 50, Slovenji Plajberk in Poden 56, Borovlje 53, Psinja vas (v Rožu) 43, Sveče in Mače 34, Svetna vas 44 in Šentjanž v Rožu 21, skupno torej 477 oseb.⁴

Maja 1945 je bil del teh oseb »odvlečen« (»Verschleppte«)⁵ v Slovenijo oz. Jugoslavijo (v Mežiško dolino, Maribor, Kidričevo itd.), kjer naj bi jih bili usmrtili (del teh), del pa naj bi se bil vrnil na Koroško oz. v Avstrijo.⁶

V historični in (dnevno-)politični literaturi je to vprašanje obdelano precej različno oz. posamezni avtorji navajajo različne podatke. Koroški nemški publicist *Ingomar Pust* navaja, da je bilo »največ primerov 'odvlečenih' na območju Železna Kapla-Dobrla vas-Pliberk. Bilo je nad 200 oseb priprtih, od teh se jih 74 ni več vrnilo.«⁷

Ameriški zgodovinar *Thomas Barker* pravi, da se »nemško govoreče prebivalstvo in 'nemškutarji' Slovenci v delu Koroške do Gosposvetskega polja, ki so ga zasedle enote NOV in POS oz. JA, niso dobro počutili, aretiranih in nato odpeljanih v Mežiško dolino je bilo 263 oseb, ustrelenih 98, ostali so preživeli in se na ta ali oni način vrnilo.« Podobne skupne podatke navajata tudi zgodovinarja *Arnold Suppan* in *Janez Stergar*.⁸

Nekdanji koroški partizan in povojni proučevalec koroške narodnostne problematike *Drago Druškovič* pravi: »Kar zadeva obtožbe, ki se tičejo prebivalcev južne Koroške, t. j. tistih, ki so

³ AMNZ, fasc. ZA 301–68, m. V.; zapisnik zaslišanja z dne 14.4.1945 (zaslišanih je bilo 21 oseb, usmrčen je bil Josip Lavseger).

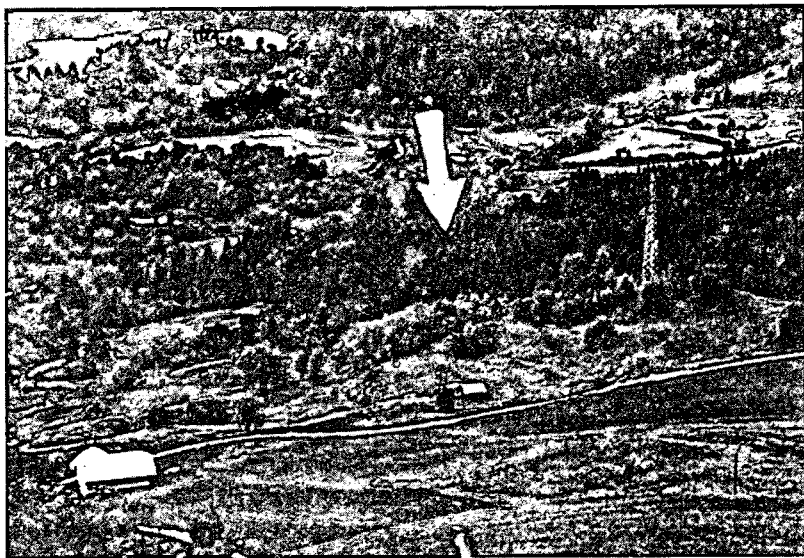
⁴ AMNZ, fasc. ZA 301–68, m. V.; dok. št. A 404204, A 404454, A 404456, A 404458, A 404460, A 404462 in A 404464 ter m. (»neregistrirano gradivo«); sezname članov NSDAP v omenjenih območjih (sezname je naredil pooblaščenec OZNE za Rožno dolino; podpisa oz. imena in priimka pooblaščenca OZNE ni).

⁵ V literaturi, npr. v delu Ingomarja Pusta »Titostern über Kärnten 1942–1945«, Klagenfurt 1984 (glej tudi op. 7), je na str. 147 uporabljen izraz »Verschleppung« (»odvlečenje«), na str. 149 »Verschleppte« (»odvlečeni«), torej gre za tiste, ki so bili »odpeljani«, »odvlečeni«, »izginuli« iz Koroške. To vprašanje zadnja leta zbujajo pozornost naše in avstrijske javnosti, pri politiki, v znanstvenih krogih, v časopisih itd. O tem je slovenska televizija v »TV dnevniku« dne 23.5.1990 informirala javnost oz. predvajala kratko izjavo Lojzeta Peterleta (tedanjega predsednika Izvršnega sveta Republike Slovenije) o tem vprašanju. Prav tako je »Delo« z dne 24.5.1990, št. 119, objavilo njegovo izjavo za avstrijsko televizijo (ORF). V njej je med drugim tudi rekel: »Prizadeval si bom za resnico o odpeljanih Korošcih.«

⁶ O tej problematiki je dr. Dušan Biber med drugim povedal: »Avstrijska policija je naredila neke sezname, seveda z dovoljenjem določenih zaveznških komisij. Toda ni zanesljivo, kje je kdo bil in kaj je počel, zato trdnih sklepov zaenkrat ni mogoče dajati, ker ustreznega arhivskega gradiva ni na razpolago.« (dr. Dušan Biber, ustna izjava z dne 22.5.1990).

⁷ Pust, n.d., str. 150, kjer med drugim piše: »... zeigen die Fälle von Verschleppungen in Gebiet von Eisenkappel-Eberndorf-Bleiburg die grösste Dichte. Es wurden hier über 200 Personen verhaftet. 74 kehrten nicht mehr zurück.«

⁸ Thomas M. Barker, *The Slovene Minority of Carinthia, East European Monographs*, Boulder, New York, 1984, str. 201, kjer med drugim piše: »The Carinthian Germans and the *nemškutarji* in those portions of the basin occupied by the Yugoslavs (including the Zolfeld/Gosposvetsko polje) did not fare well: 263 persons were arrested and carried off to the Meža/Miess valley: 98 of them were shot. The others survived and returned one way or another.« Isti vir je povzema tudi Arnold Suppan, *Die österreichischen Volksgruppen*, Wien 1983, str. 179, kjer med drugim piše: »Von 263 verhafteten Zivilpersonen (zwischen 8. und 25.5.1945) waren 106 noch auf österreichischem Gebiet entlassen worden, ... 59 kehrten bis 1952 aus Jugoslawien nach Österreich zurück, zwei waren auf österreichischem Gebiet ermordet worden, so daß 1952 noch 96 Personen, darunter 91 österreichische Staatsbürger, als vermißt galten.« Podobno število ob pregledu starejše literature in ob opozorilu na kar razširjeno uporabo – sicer malo citiranega – avstrijskega policijskega poročila iz leta 1952 navaja tudi Janez Stergar v prispevku »Sence preteklosti v obliki stotnije 'odvlečenih' s Koroškega« (Delo, št. 127, Ljubljana, 2.6.1990; avtor mdr. poudarja, da »so avstrijski preiskovalci prav malo pozornosti posvetili ... nacističnemu ali protimanjšinskemu in protipartizanskemu delovanju 'odvlečenih'«).

Leše. Puščica označuje območje, kjer so bili maja 1945 usmrčeni »odvlečeni«.

prikazani kot pogrešani v vojni, opozarjamo na spominsko obeležje pri Pliberku,⁹ kjer je napisanih 205 imen, in na objavo poluradnih podatkov – 96 žrtev.¹⁰

Josef Stossier na podlagi obsežne preiskave avstrijske policije trdi, da je bilo npr. med 9. in 10. majem 1945 v okolici Železne Kaple, Dobrle vasi, Pliberka itd. aretiranih najmanj 180 oseb;¹¹ od tega jih je bilo dosti izpuščenih, usmrčenih (oz. se zanje ne ve) pa je bilo precej manj oseb (usmrčeni naj bi bili pri Pliberku, v Mežiški dolini – predvsem pri Lešah nad Prevaljami, v Dravogradu in drugje).

Koroški zgodovinar August Walzl navaja, da je bilo v okolici Žitare vasi in Železne Kaple od 9. do 10.5.1945 aretiranih 72 civilistov, pripeljani so bili v grad Hagenek (Hagenegg); v okolici Dobrle vasi je bilo v teh dneh aretiranih 25 oseb; 12.5. so bile aretacije v okolici Pliberka in odpeljanih je bilo 73 oseb. Tako je bilo 12.5. zbranih na Prevaljah najmanj 148 koroških civilistov: nekateri so bili izpuščeni, nekateri so tudi pobegnili, nekatere (58) so odpeljali v Guštanj (Ravne na Koroškem); 32

⁹ Komisija za vprašanja mednarodnih odnosov pri Skupščini Socialistične republike Slovenije je dne 14.5.1973 razpravljala o tem vprašanju in obsodila provokativen shod desničarskih sil v Pliberku 6.5.1973 ob odkritju spominske plošče »padlim Pliberčanom« (AINV, dok. št. SO-1589: vabilo omenjene komisije za sejo z dne 9.5.1973).

¹⁰ Drago Druškovič, Carinthian Slovenes, Some Aspects of Their Situation, Institute for Ethnic Problems (Institut za narodnostna vprašanja), Ljubljana 1973, str. 48–49, kjer med drugim navaja: »As regards accusations in the case of the inhabitants of the Southern Carinthia reported missing in the war – we are referring to the inauguration of the commemorative tablet at Pliberk (Bleiburg) where 205 names are inscribed ... and the publication of semi-official data (96 victims)...« (kar pa se povsem ne ujema s prej navedenim številom in sicer v op. 7 in 8).

¹¹ AINV, dok. št. SO-2065, Josef Stossier; Bericht der Sicherheitsdirektion für das Bundesland Kärnten über das Ergebnis der amtlichen Nachforschung nach den von Tito-Truppen im Jahre 1945 verschleppten und seither vermißten Zivilpersonen, Celovec, 15.3.1952 (Poročilo varnostnega ravnateljstva za zvezno deželo Koroško o izidu uradne raziskave o civilnih osebah, ki so jih v letu 1945 odpeljale Titove čete in so od takrat pogrešane). Polkovnik Josef Stossier je bil v času 2. svetovne vojne v upravi celovških gestapovskih zaporov in je po britanski zasedbi postal varnostni direktor za Koroško; njegovi podatki glede števila »odvlečenih« ter nato izpuščenih (potem ponovno pogrešanih) so brez ustreznih navedb virov, kar pomeni, da se tudi na osnovi teh podatkov ne da objektivno sklepati predvsem o vzrokih, zakaj so bile te osebe »odvlečene«, kje vse so bile oz. kam so jih »odvlekli«, koliko jih je bilo dejansko usmrčenih itd.; v omenjenem delu A. Suppana je na str. 179 pod op. 224 navedeno poročilo polk. J. Stossierja: število »odvlečenih« oseb, vrnjenih, umorjenih in pogrešanih (podatki so že citirani v op. 8). Sploh pa poročilo ne omenja, kdo izmed »odvlečenih« je bil član NSDAP in drugih nacističnih organizacij, kdo je sodeloval pri izgonu koroških Slovencev, zaplembi njihove lastnine, ali so sodbe bile, če niso bile, zakaj ne, itd. Skratka, tudi Stossier navaja premalo utemeljenih dejstev.

oseb je bilo od 18. do 25.5. ustrelenih na Lešah pri Prevaljah, ostali pa so bili 27.5. odpeljani v Strnišče (Kidričevo), kjer sta 2 osebi umrli, 17 oseb je bilo v zaporih v Mariboru, kjer naj bi jih bilo 12.6. usmrtili. Od 14.5.1945 naj bi bil 4. bataljon 3. brigade VDV izvajal očiščevalne akcije po Mežiški dolini, kjer naj bi bilo 700 oseb¹² usmrčenih, pokopani pa naj bi bili v opuščenem premogovniku na Lešah pri Prevaljah.¹³

Po pisanju drugega koroškega zgodovinarja *Wilhelma Wadla* so določeno število priprtih na Koroškem na zahtevo Britancev izpustili, toda po ugotovitvah celovške varnostne direkcije (službe) se od »odvlečenih« v Jugoslavijo 91 oseb ni vrnilo.¹⁴ Wadl (ob prejšnjih trditvah) tudi meni, da so v majskih dnevih 1945 na Koroškem jugoslovanski partizani aretirali več kot 250 oseb. V dogovoru z angleškimi oficirji in slovensko oblastjo je bilo iz Mežiške doline »odpeljanih« približno 100 oseb, vrnilo pa se je jih je okrog 60.¹⁵

Že omenjeni *Ingomar Pust* trdi, da je bilo med aretiranimi (od 8. do 20.5.) najmanj 80 oseb iz Celovca tajno prepeljanih v Jugoslavijo, od tega se jih 22 ni več vrnilo na Koroško; iz beljaškega območja sta bili »odvlečeni« 2 osebi, iz Rabštanja (pri Labotu) 1 oseba, tudi te osebe se niso več vrnile; naloga za »čiščenje« pa je bila »zaupana« 3. brigadi Vojske državne varnosti s ciljem »očistiti Koroško« od resničnih ali namišljenih nasprotnikov partizanov.¹⁶ Vprašanje »odvlečenih« se posebej pogosto pojavlja v publicistiki nemško-nacionalne Svobodnjaške stranke. V novjšem pregledu strankine zgodovine *Knut Lehmann-Horn* piše o kar 400 »odvlečenih« in se pri tem sklicuje na pisanje časopisja v petdesetih in šestdesetih letih, na strokovnjaka za manjšinska vprašanja dr. Theodorja Weiterja in na izjave svobodnjaškega politika Ericha Silla.¹⁷

Naše dnevno časopisje je navajalo, da so partizani leta 1945 (po zasedbi Koroške) »odpeljali s seboj 191 nemških Korošcev.«¹⁸ Koroški slovenski zgodovinar *Marjan Sturm* je ugotovil, da naj bi

¹² To ne drži. Sredi maja 1945 je bilo v Narodni dom (bivši Sokolski dom) na Prevaljah pripeljanih okoli 150 oseb (»odvlečenih«); del teh so odpeljali v Maribor in Kidričevo (Strnišče), del pa so jih usmrtili ob cerkvi na Lešah pri Prevaljah, kjer so tudi pokopani, t. j. niso bili zasuti v opuščenem premogovniku na Lešah (ustna izjava z dne 30.5.1990 pri avtorju), pa tudi ne »zazidani« (»zugemauert«, 29 oseb iz Pliberka) v opuščenem premogovniku na Lešah (Stanko Hrovath: Bleiburg und Umgebung, Bleiburg 1970, str. 72).

¹³ August Walzl, Kärnten 1945 : Vom NS Regime zur Beatzungsherrschaft im Alpen-Adria-Raum, Klagenfurt 1985, str. 208–212, kjer je med drugim navedeno omenjeno število »odvlečenih«, usmrčenih itd.: »Im Bereich Sittersdorf-Eisenkappel (Žitara vas-Železna Kapla) wurden am 9. und 10. Mai insgesamt 78 Zivilpersonen«; »Am 12. Mai mindestens 73 Personen aus dem Raum Bleiburg (Pliberk)«; »Am Abend des 12. Mai befanden sich demnach im Prävali (Prevalje) mindestens 148 Kärntner Zivilpersonen...«; »Insgesamt sollen in diesem Raum etwa 700 Personen diesen Aktionen zum Opfer gefallen und die Leichen hernach in verschiedenen Stollen des Lieschagrabens untergebracht worden sein...«

¹⁴ Wilhelm Wadl, Das Jahr 1945 in Kärnten : Ein Überblick, Klagenfurt 1985, str. 38, kjer je med drugim navedeno: »... nach Jugoslawien verschleppt, von denen – nach Erhebungen der Klagenfurter Zicherheitsdirektion 91 namentlich bekannte Personen ... nie mehr zurückkehren sollten.«

¹⁵ Wilhelm Wadl, Die Kärntner Verschleppten des Mai 1945, Kärntner Tageszeitung, Klagenfurt, 24.5.1985, str. 3, kjer med drugim piše: »Insgesamt wurden in den Maitagen des Jahres 1945 mehr als 250 Personen in Kärnten von Sondereinheiten der jugoslawischen Partisanen verhaftet. Ungefähr 100 von ihnen wurden noch in Kärnten nach Interventionen britischer Offiziere und örtlicher (auch slowenischer) Funktionäre wieder freigelassen ... sind noch im Mai 1945 aus den Internierungslagern im Mießtal zurückgekehrt... Knapp 60 Personen sind nach dem Mai aus jugoslawischen Lagern zurückgekehrt...« O vprašanju »odvlečenih« so nekateri avstrijski časopisi pisali že v letih 1947–48. Tako npr. »Unsere Heimat«, št. 2, 31.1.1948, ki je med drugim priobčil tudi vprašanje »izginulih Korošcev« (Tone Zorn, Politična orientacija koroških Slovencev in boj za mejo v letih 1945–1950, doktorska disertacija, Ljubljana 1968, str. 352). Ob tem pa je treba poudariti, da so tudi nekateri slovenski časopisi pisali o težkih razmerah koroških Slovencev takoj po vojni in opozarjali: »Razkrinkajmo nacistične zločince in jim onemogočimo, da bi še dalje preganjali slovensko ljudstvo na Koroškem.« (Slovenski vestnik, Glasilo OF za Slovensko Koroško, št. 19, Kranj, 5.6.1945, str. 1).

¹⁶ Pust, n. d., str. 147, 151; tukaj je med drugim navedeno: »Die Säuberung war Aufgabe einer Sondereinheit, der 3. VDV Brigade... Ein weiterer Schwerpunkt der Verhaftungswelle war das Stadtgebiet von Klagenfurt. Hier wurden vom 8. bis 20. Mai 1945 mindestens 80 Personen festgenommen... 22 Personen kehrten nicht mehr zurück... Im Bezirk Villach wurde in Finkenstein (Bekštanj) am 11. Mai ... Nikolaus Kazianka ... verschleppt... Am 13. Mai 1945 holten Partisanen in Maria Gail (Marija na Zilji) ... Josef Nageler... Ebenfalls am 13. Mai gegen 22 Uhr wurde ... Albert Lammer aus Rabenstein (Rabštanj)...«

¹⁷ Knut Lehmann-Horn, Die Kärntner FPÖ 1955–1983. Klagenfurt 1992, str. 35.

¹⁸ Delo, 24.5.1990, št. 119, str. 20, kjer med drugim piše: »Predsednik slovenske vlade Lojze Peterle je v pogovoru z urednikom koroške ORF Mirkom Bogatajem za avstrijsko TV odgovoril tudi na vprašanje »o 191 nemških Korošcih (podčrtal R. S.), ki so jih partizani po avstrijskih navedbah 1945. leta odpeljali s seboj«. Ob tem poudarjam,

bilo iz Pliberka in okolice »odvlečenih« 73 oseb, med njimi je bilo 24 oseb, ki so bile člani NSDAP, eden izmed teh pa je sodeloval pri poboju Domnove čete na Komlju pri Pliberku.¹⁹

Omenjene navedbe se torej ne ujemajo, kar pomeni, da povsem tudi ne držijo. Število »odvlečenih« v teh podatkih je različno in je vprašanje, katero je pravo; prav tako ni popolnoma jasno, katere enote NOV in POS oz. JA so »odvlekle« te osebe. Dejstvo je namreč, da britanska zasedbena uprava ni storila veliko (vsaj ne v začetnem času zasedbe) za pregon nacističnih zločincev. Del nacistov se je celo vključil v britansko pomožno »redarstveno« službo. Maršal Tito je 26.5.1945 (ko je imel govor v Ljubljani) opozoril na težke razmere Slovencev na Koroškem in med drugim povedal, da »še dalje drhtijo in trpijo pod terorjem gestapovcev, preoblečenih v druge uniforme.«²⁰ Angleška vojska je, namesto da bi pomagala pri aretacijah vojnih zločincev, to partizanskim patroljam ne le preprečevala, ampak je celo ščitila naciste. Poglavitni vzrok vseh nasprotovanj britanske vojske je bil »protikomunizem in začetki sovražne politike do nove Jugoslavije.«²¹

Števila nacistov, gestapovcev idr. iz Koroške, ki so se po vojni vključili v britansko »redarstveno« službo in še naprej prikrito delovali proti koroškim Slovincem, ni lahko ugotoviti. Prav tako ni znano število nacistov, esesovcev, gestapovcev in drugih, ki so pribežali iz Slovenije oz. Jugoslavije (iz Maribora, Celja, Dravograda itd.) na Koroško ter se poskrili in podtalno delovali. Britanske zasedbene vojaške oblasti so sicer ustanovljale ujetniška taborišča, toda ta so bila neustrezno zastražena. Na osnovi tega lahko sklepamo, da številni nevarni nacisti niso bili ujeti in kaznovani za svoje zločine, kar pomeni, da so lahko še naprej delovali proti enotam NOV na Koroškem, proti priključitvi Koroške k Sloveniji, skratka proti interesom koroških Slovencev.²²

Zato so trditve, da so npr. enote 3. brigade NO zagrešile hude zločine glede Nemcev iz Koroške, slovenskih »nemškutarjev« in drugih (civilnih oseb), »odvlečenih« v Slovenijo (v Mežiško dolino itd.), tudi enostranske. Eno izmed dejstev pa je, »da so patrolje te brigade s pomočjo obveščevalcev in protinacistov do zadnjega odkrivala pobegle naciste ter jih kljub številnim oviram angleške vojske pošiljale prek Borovelj in Ljubelja v zbirna taborišča v Begunje in Ljubljano. Med temi nacisti so bili pretežno vojni zločinci.«²³

Glede ugotavljanja morebitnih zločinov do »odvlečenih« oseb iz Koroške maja 1945 pa je prav, da bi bila ustanovljena posebna strokovna komisija priznanih zgodovinarjev, ki bi raziskala to vprašanje čimbolj objektivno, ne glede na dnevno politiko tako v Republiki Avstriji kot tudi v Republiki Sloveniji.²⁴ Ob tem pa je treba posebej poudariti, da je zelo pomembno ugotoviti tudi »odgovorne za izselitev številnih slovenskih družin iz Koroške oziroma za številne pokole slovenskih družin« in da je skrajni čas za kritičen in samokritičen pretes vprašanj »o vzrokih in posledicah nacizma v Avstriji v letih 1938–1945.«²⁵

S tem bi bile pojasnjene mnoge dileme in bili dani objektivni odgovori na številna vprašanja, ki jih dnevna politika (posamezniki, časopisje itd.) razlaga preveč enostransko, nekritično, celo žaljivo, češ da »so bili partizani morilci.«²⁶

Znano je npr. tudi dejstvo, da so bili že 11. in 12.5.1945 nekateri izmed zajetih Pliberčanov izpuščeni (pa čeprav so bili med njimi tudi člani NSDAP in sodelavci gestapa). To izpuščitev je

da je ta podatek površen, saj so bili (na osnovi prejšnjih navedb) med »odvlečenimi« poleg Nemcev (nacistov) s Koroškega tudi koroški Slovenci (»nemškutarji«).

¹⁹ Seznam teh oseb oz. te podatke je na terenu zbral dr. Marjan Sturm iz Celovca (del kopije tega seznama je tudi pri avtorju).

²⁰ Govor Maršala Tita v Ljubljani, 26.5.1945, Slovenski vestnik (tiskan v Kranju), Glasilo OF za Slovensko Koroško, št. 19, 5.6.1945.

²¹ Drago Vresnik, Tretja brigada Vojske državne varnosti – Narodne obrambe, Ljubljana 1988, str. 337 (dalje: Vresnik, Tretja brigada VDV-NO).

²² AMNZ, fasc. ZA 301–68, dok. št. A 404169; seznam najbolj zloglasnih nacistov v Velikovcu (na tem seznamu je 15 takih oseb).

²³ Vresnik, Tretja brigada VDV NO, str. 338.

²⁴ V prispevku dr. Dušana Bibra »Zgodovinarji na plan«, Dnevnik, Ljubljana, 25.5.1990, št. 140, str. 2, je navedeno, »da bo skupina raziskovalcev, ki proučuje vprašanja in usode slovenskih domobrancev, raziskala tudi to tematiko« (»odvlečenih«, op. R. S.).

²⁵ Janez Wutte-Luc (predsednik Zveze koroških partizanov v Celovcu); izjava za tisk v Celovcu dne 23.5.1990, Delo, št. 119, 24.5.1990, str. 20.

²⁶ Vasja Venturini, Partizane spoštujem, vendar je treba spravo opraviti, Delo, št. 121, 26.5.1990, str. 3.

omogočil Franc Primožič-Marko (namestnik načelnika štaba 4. operativne cone, ki je bil tedaj v Velikovcu), »na osnovi seznama in peticije svojcev zajetih oziroma priprtih v Pliberku«.²⁷

Hkrati je treba poudariti tudi to, da so se povojne avstrijske oblasti zavzemale za »odvlečene« oz. »odgnane« (»Verschleppten«) avstrijske Korošce in se zanimale za njihovo usodo. Ob tem ni treba posebej razlagati, »da je vsako človeško bitje dragoceno«, vendar pa je treba tudi »odločno odklanjati licemersko pretiravanje glede števila odgnanih«²⁸ oz. »odvlečenih« Korošcev iz Avstrije maja 1945, kot ga prikazujejo ne le avstrijski zgodovinarji, ampak tudi nekateri drugi tuji zgodovinarji.²⁹

Skratka, v tem trenutku je težko priti do objektivnih virov oz. dokumentov o tem vprašanju.³⁰ Zato je še težje ugotoviti pravo resnico o »odvlečenih« ter se glede tega ne sme enostransko sklepati oz. iracionalno prikrajati krivde, češ da je vsega kriv le zmagovalec in ne poraženec. Prav bi bilo, da bi slovensko-koroška (slovensko-avstrijska) komisija zgodovinarjev čimprej proučila to vprašanje in podala objektivno sodbo.³¹

Zusammenfassung

Ein Beitrag zur Klärung der Frage der Verschleppten und Vermissten in Kärnten im Mai 1945

Risto Stojanovič

Die Kärntner Slowenen in Österreich stellten sich in den Jahren 1941–1945 dem deutschen Nationalsozialismus entgegen, unter dessen verbrecherischer Entnationalisierungspolitik sie vor allem im erwähnten Zeitraum zu leiden hatten (Vertreibung, Hinrichtung, Brandschatzung usw.). Im Mai 1945, als die Einheiten der slowenischen Volksbefreiungsarmee und der damaligen jugoslawischen Armee das österreichische Kärnten befreit bzw. besetzt hatten, wurde unter anderem auch die Frage der Verantwortung der Nationalsozialisten für das Genozid an den Kärntner Slowenen aufgeworfen. Diesbezüglich wurden gewisse Sühnemaßnahmen durchgeführt. Doch die Frage nach der genauen Zahl der Vermissten im österreichischen Kärnten im Mai 1945 wirft große Probleme auf, stehen uns doch zu wenige Primärquellen für eine objektive Behandlung dieser Frage zur Verfügung.

Der Autor nennt in seinem Beitrag einige Zahlen der Vermissten in Kärnten im Mai 1945 und weist im Zusammenhang mit einigen tendenziösen Berichten darauf hin, daß Historiker hinsichtlich dieser Frage keine einseitigen Schlüsse ziehen oder damit manipulieren sollten.

²⁷ Drago Druškovič, O Francu Primožiču-Marku, Vestnik koroških partizanov, Ljubljana, 1984, št. 1, str. 62. Ob tem pripominjam, da mi Drago Druškovič ni mogel natančno povedati, koliko Pliberčanov je bilo tedaj izpuščenih. Odgovor je bil: »Ne morem se spomniti, koliko jih je bilo, bilo pa jih je precej, morda več deset. Naslednji dan, 12. ali 13.5., ko sem se vrnil v Pliberk, pa so se mi svojci, ki so mi izročili peticijo teh priprtih ljudi, za njihovo izpustitev zahvalili.« (Drago Druškovič, ustna izjava z dne 28.5.1990).

²⁸ Drago Druškovič- Rok Arih, Cvetke zla, Slovenski vestnik, Celovec 19.7.1985, št. 29, str. 3.

²⁹ Dr. Dušan Biber je v prispevku »Zgodovinarji na plan«, Dnevnik, Ljubljana, 25.5.1990, št. 140, str. 2, med drugim navedel, da naj bi bilo odpeljanih (»odvlečenih«) iz Koroške v Slovenijo oz. Jugoslavijo (v taborišča na Prevalje, v Maribor, Kidričevo) 211 oseb, vrnilo pa naj bi se jih 33; pri tem se sklicuje na knjigo Thomasa M. Barkerja, Social Revolutionaries and Secret Agents: The Carinthian Slovene Partisans and Britain's Special Operations Executive, New York 1990 (slovenski prevod: Socialni revolucionarji in tajni agenti: Koroški slovenski partizani in britanska tajna služba, Ljubljana 1991); v tej knjigi je objavljen tudi dokument oz. poročilo o deportacijah teh oseb, ki ga je 8.10.1945 pripravila britanska vojaška uprava na Koroškem (British Military Government of Carinthia), in sicer za območje: Velikovec, Celovec, Pliberk, Železna Kapla in Dobrla vas; ob tem je treba poudariti mnenje dr. Dušana Bibra, da v omenjeni knjigi prof. Barker predvsem »povzema navedbe avstrijskih avtorjev o tem vprašanju« (o »odvlečenih« s Koroškega).

³⁰ Da je in bo res težko priti do vseh virov oz. dokumentov, potrjuje tudi dr. Janko Pleterski. Leta 1948 (tedaj je Pleterski delal v Ministrstvu za zunanje zadeve v Beogradu) je videl seznam »izginulih« oseb, ki ga je avstrijsko predstavništvo v Beogradu izročilo Ministrstvu za zunanje zadeve Jugoslavije. Na njem je bilo »več deset teh oseb«. Na avstrijsko zahtevo, da se ugotovi, kaj je s temi osebami, »pa ustrezni jugoslovanski organi verjetno niso odgovorili« (dr. Janko Pleterski, ustna izjava z dne 28.5.1990).

³¹ V našem tisku je bil objavljen tudi prispevek z naslovom »Janez Wutte-Luc in Kleine Zeitung se ogrevata za ustanovitev mešane slovensko-koroške komisije«, Delo, št. 124, 30.5.1990, str. 24; tukaj med drugim piše, naj bi ta komisija proučila tudi vprašanje, kdo vse je bil odgovoren za številne poboje slovenskih družin, izselitve in druga nasilja nad koroškimi Slovenci v letih 1938–1945.